ЛЕКТИРА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

КАРЕЛ ЧАПЕК

ВЕЛИКА ДОКТОРСКА БАЈКА

ЛЕКТИРА ЗА IV РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

књига дванаеста

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Веселка Бањац, професор; Данило Грујић, главни уредник „Младог поколења“; Драган Лукић, књижевник; др Слободан Марковић, доцент Београдског универзитета; мр Драгутин Стефановић, просветни саветник Завода за основно образовање и образовање наставника СР Србије; Александар Ристовић, уредник „Младог поколења“

Превео са чешког
МИЛАН ТАБАКОВИЋ

Поговор написао
ВЛАДИМИР МИЛАРИЋ

КАРЕЛ ЧАПЕК

ВЕЛИКА ДОКТОРСКА БАЈКА

МЛАДО ПОКОЛЕЊЕ
БЕОГРАД
1968.

КОШТИЦА У ГРЛУ

БИЛО је то веома давно, када је волшебник Мађијаш на планини Хејшовини обављао занат волшебника. Као што знате, има добрих волшебника, који се зову чаробњаци или чудотворци, и оних злих, који се зову врачеви. Мађијаш је био негде на средини; некад је био тако добар да уопште није чарао, а други пут би чарао тако да је све грмело и севало; некада би ишчарао тако да је падала киша од камења, а једном је чак постигао да су као киша пљуштале мале жабе. Укратко, реците што год хоћете, али такав чаробњак није нимало пријатан сусед, па иако су се људи клели да не верују у чаробњаке, ипак су Хејшовину радије избегавали. Кад су тврдили да је то због брда, то је био само изговор — таман посла да признају како се плаше Мађијаша.

Једном је тај Мађијаш седео пред својом пећином и јео шљиве, те тако велике модроцрне и лепе шљиве, док је у пећини његов помоћник, пегави Винцек, пуним именом Винцек Никличек, из Зличека, мешао изнад ватре смешу познатих волшебничких лекова од смоле, сирева, валери-

јана, мандрагоре!* змијског корења, горчице, чичкова и ђавољега корења, од коломаза и лаписа: од трендеменде и ђезапа и козјих брабоњака, од осиних жаока, пацовских бркова, ножица ноћних лептирова и од занзибарског семена, управо од таквих волшебничких корења, зачина, лекова и комонике. А Мађијаш је само надгледао како то пегави Винцек меша и јео шљиве. А јадни Винцек је заборавио да меша, шта ли, — тек те лекарије су му загореле у котлу и из њега је избио ужасан задах.

— Ти, шепртљо неспретна! — хтео је да му подвикне Мађијаш, али у журби је вероватно побркао ону праву цевчицу у грлу, или је то побркала шљива која му је била у устима, тек прогутао је шљиву са коштицом и од те коштице која му се испречила у грлу он се загрцнуо, није могла ни унутра ни напоље и тако је Мађијаш имао времена само да викне: — Ти, ше . . . — а даље је запео, није могао више да пусти ни гласа. Само је кркљао и шиштао, као што пара у лонцу шишти, црвенео је у лицу и махао рукама и грцао, али коштица ни макац; тако му се чврсто и сигурно препречила у гркљану.

Кад је Винцек то видео, ужасно се уплашио да ће се можда чика Мађијаш угушити и рекао је усрдно: — Господине шефе, причекајте овде, ја летим у Хронов по доктора. — И већ је грабио доле низ Хејшовину — штета што тамо није било

* Речник мање познатих речи и израза налази се на крају књиге. — Ред.

никог да измери његову брзину; био би то безусловно светски рекорд у трчању на дуге стазе.

Кад је дотрчао доктору у Хронов, није могао да дође до даха, али се најзад некако повратио и брзо из себе истиснуо: — Господине докторе, треба одмах, али одмах и хитно да дођете до господина волшебника Мађијаша, или ће се он удавити. Господе, ала сам се задувао!

— Мађијашу на Хејшовину? — гунђао је хроновски доктор. — Сто му мука, то никако не бих желео, али, ако сам му потребан по сваку цену, онда шта се може. — И пошао је. Та знате да доктор не може ником да одрекне своју помоћ, чак и када би га звали разбојнику Лотранду или самом Луциферу. Такав вам је тај позив, то докторисање.

Тако је хроновски доктор узео докторску торбу, у којој су ножеви, клешта за зубе, завоји, прашкови, масти, дашчице за преломе и други докторски инструменти, и пошао за Винцеком на Хејшовину. — Само да не закаснимо — стално се вајкао пегави Винцек. И тако су ишли, један-два, један-два, преко брда и борових шума, један-два, један-два, преко брда и долина, један-два, преко пишталина, када пегави Винцек рече: — Ето, господине докторе, стигосмо.

— Клањам се, господине Мађијашу, — рече хроновски доктор — а где вас боли?

Уместо одговора волшебник Мађијаш је само закркљао, зашиштао и забректао, показујући на врат: тамо се оно заглавило.

— Аха, гроце боли — рекао је хроновски доктор.— Но, погледајмо то што вас бо-бо. Отворите лепо усташца, господине Мађијашу, и кажите ааа.

Волшебник Мађијаш разгрнуо је црну браду и разјапио уста, али ааа није могао да рекне, јер из њега није излазио никакав глас.

— Но, ааа — подстицао је доктор. — Шта, зар не иде?

— А-јооЈ, — рекао је доктор, који је био шерет, превејанац, лисац, угурсуз, овејани лукавац и препредени бећар — а-јооЈ, господине Мађијашу, па то сте ви обрали бостан, кад не можете да кажете ааа. Не знам, не знам — рекао је и стао Мађијаша да прегледа, да по њему куцка; опипао му је било, гледао му језик и под очне капке, осветљавао му уши и нос огледалцетом и при томе мрмљао неке латинске речи. А кад је био готов са свим тим испитивањем, направио се јако важан и рекао: — Господине Мађијашу, то је озбиљна ствар, ту не помаже ништа сем неодложне и најхитније операције. Али ја ту не могу и не смем радити сам, за то бих морао имати помоћ. Ако хоћете да се подвргнете операцији, онда нема друге, морате послати по моје колеге докторе из Упица, Костелеца и Хоржичака, па кад они стигну, одржаћу с њима докторско саветовање или конзилијум, и тек после најзрелијег размотрања предузећемо потребну лекарску интервенцију или операцију операнди. Размислите о томе, господине Мађијашу, и ако прихватите мој пред-

лог, послаћете брзога гласника по моју високоцењену и учену господу колеге.

Шта је могао Мађијаш? Климнуо је главом пегавом Винцеку и Винцек је трипут затоптао да би што боље трчао, и већ се сјуштио низ Хејшовину. И то у Хоржичке. И у Упице. И у Костелец. Оставимо га сада нека јури.

О ПРИНЦЕЗИ СУЛЕЈМАНСКОЈ

ДОК је пегави Винцек јурио у Хоржичке и у Упице и у Костелец, седео је хроновски доктор код волшебника Мађијаша и пазио да се не угуши. Да би им чекање брже протекло, запалио је цигару и ћутке пушио.

Кад му је то већ досадило, накашљао се па опет димио даље. Затим, да би прекратио досаду, трипут је зевнуо и жмирнуо. После неког времена је уздахнуо: — Ах, да. — После пола часа се протегао и рекао: — Ех. — После неког времена је томе додао: — Можда бисмо у међувремену могли да се картамо. Господине Мађијашу, имате ли неке карте?

Како волшебник Мађијаш није могао да говори, само је завртео главом да нема.

— Немате? — гунђао је хроновски доктор. — То је штета. Леп сте ми ви волшебник кад немате ни карте! Код нас је једном у крчми давао представу неки мађионичар, чекајте, како се оно зваше, некако као Навратил или Дон Боско, или Магорело, тако некако, тај вам је изводио таква

чудеса са картама да зинеш од чуда. Па да, чарање се мора знати.

Затим је запалио другу цигарету и рекао: — Тако, кад немате карте, испричаћу вам бајку о принцези сулејманској да би вам време брже протекло. Ако ту бајку случајно знате, само кажите, и ја ћу истог часа престати. Цин-цин, почиње.

Као што знамо, иза Чавкиних гора и Сарагаског мора су Далманска острва, а иза њих је дивљина Шаривари, обрасла густом шумом, са главним циганским градом Елдорадом; отуд се надалеко и нашироко простире један повратник и један упоредник. А одмах за реком, камо се иде преко оног мостића и после оном стазом улево, иза врбовог жбуна и јарка обраслог чичком, простире се велика и моћна Сулејманска Султанија. Тако, сад вам је већ јасно, зар не?

У Сулејманској Султанији, како већ име казује, владао је султан Сулејман. Тај султан је имао једну јединy кћер по имену Зубеида; и та принцеза Зубеида без икаквог разлога је почела да куња и поболева. Кашљуцала је, пропадала, мршавела и бледела, туговала и уздисала, да је било жалосно погледати је. Разуме се, султан је к њој позвао своје дворске чаробњаке, врачеве, волшебнике, старе вештице, маге и астрологе, надрилекаре и шарлатане, лекарске помоћнике и марвене лекаре, али нико од њих није могао да излечи принцезу. Да се то збило код нас, рекао бих да је та девојка трпела од анемије, плеуритиса и бронхијалнога катара, али у земљи сулејманској нема такве образованости и медицина није тамо толико напредовала да би могле постојати болести са латинским називима. Можете замислити како је стари султан био очајан. Е, мој Монте Кристо, говорио је у себи, тако сам се тешио да ће девојка после мене преузети уносни султански занат, а међутим, ето, мени јаднику она гасне и умире пред очима, а ја јој не могу помоћи! — И тако је на двору и у целој земљи сулејманској завладала велика жалост.

У то време у султанију је стигао један трговачки путник из Јаблонеца, неки господин Лустиг, па кад је чуо за ту болесну принцезу, рече: — Требало би да јој господин султан позове доктора од нас, из Европе, зато што је код нас медицина напреднија; ви овде имате само врачеве, траваре и волшебнике, али код нас, соколе мој, код нас су прави и учени доктори.

Кад је то дознао султан Сулејман, дозвао је к себи тог господина Лустига, купио од њега ђердан стаклених перли за принцезу Зубеиду и упитао: — Господине Лустиг, по чему се код вас препознаје прави школовани доктор?

— То је сасвим лако — рекао је господин Лустиг. — Познаје се по томе што има пред својим именом др. На пример, др Ман, др Пелнарж и слично. А кад нема никакво др, онда то није школовани доктор, је ли јасно?

— Аха — рекао је султан и богато наградио господина Лустига султанчицама; знате, то вам је изврсно суво грожђе. А затим је у Европу послао

гласнике по доктора. — Али упамтите — рекао им је на растанку — да је прави изучени доктор само онај који почиње словом др. Другога ми овамо не доводите, или ћу вам одсећи уши с главом. А сада крените!

Кад бих могао да испричам шта су све гласници на том дугом путу у Европу искусили и проживели, била би то, господине Маћијашу, веома дуга бајка. Али после много и много мука ти гласници су ипак доспели у Европу и почели да траже доктора за принцезу Зубеиду.

Тако је та поворка сулејманских гласника, ужасних мамелука, с турбанима на главама, и са брчинама дебелим и дугачким као коњски репови под носевима, кренула на пут црном шумом. Ишли су, ишли док нису срели чичу са секиром и тестером на рамену.

— Помоз' бог — поздравио је чича.

— Бог ти помогао — рекли су гласници. — А шта сте ви, чико?

— А, — каже тај човек — хвала на питању. Ја сам само дрвосеча.

Неверници су начуљили уши и рекли: — Уважени, то је друга ствар. Кад ви изволевате да будете др Восеча, замолили бисмо вас да сместа и хитно пођете са нама у земљу сулејманску. Господин Султан Сулејман се препоручује и зове вас на свој двор; али, ако бисте одбили или се случајно успротивили, силом бисмо вас тамо отпремили, а то, ваша светлости, велимо, немојте тражити од нас.

— Но, но — чудио се дрвосеча. — А шта хоће господин султан од мене?

— Има за вас некакав посао — рекли су гласници.

— У том случају бих пошао — пристао је дрвосеча. — Ја управо, господо, баш тражим посао. Да знате, створен сам за рад.

Гласници су намигнули један другоме и рекли: — То нам, високопоштовани господине, управо одговара.

— Причекајте — рекао је дрвосеча. — Пре свега, хтео бих да знам колико ће ми господин султан платити за мој рад. Ја нисам дрзак, али вероватно ни господин султан није дрво кад је у питању плаћање.

Гласници султана сулејманског су на то учтиво одвратили: — То не смета, ваша милости, што не изволевате бити др Зак — нама је исто тако драг др Восеча, али што се тиче нашега господара султана, можете нам веровати да он није др Во, већ само обичан владар и тиранин.

— Тако, у реду — рекао је дрвосеча. — А што се тиче хране, када радим, стомак ми је као царски друм и пијем као дромедар, да ли вам то одговара?

— Учинићемо све, цењени господине, — уверавали су га сулејманци — да у том погледу будете код нас потпуно задовољни.

Онда су са великим слављем и почастима довели дрвосечу на брод и пловили су с њим све до земље сулејманске. Када су тамо допловили,

попео се султан Сулејман брзо на престо и наредио да му га доведу. Гласници су пред њим клекли на колена и најстарији и најбркатији од њих је почео:

— Наш најмилостивији господару и владару, кнеже свих верника, господине султане Сулејмане! По твојој узвишеној наредби кренули смо чак на острво звано Европа, да бисмо пронашли тог најученијег, најпознатијег и најславнијег доктора

за принцезу Зубеиду. Ето, ту је, господине султане. То је дубоко уважени и у свету познати др Восеча; да бисте знали какав је то доктор, рећи ћемо вам да ради као др Зак, једе као др Ум и

пије као др Омедар. То су управо, господине султане, све славни и учени доктори, из чега се види да смо неочекивано наишли на оног правог. Хм, хм, тако је то.

— Поздрављам вас, др Босечо! — рекао је султан Сулејман. — Молим вас да пођете и прегледате моју кћер, принцезу Зубеиду.

— Зашто не бих пошао! — рекао је у себи дрвосеча. Султан га је лично одвео у тамну, замрачену собу, застрту најлепшим ћилимима и јастуцима са навлакама, на којима је почивала и дремала принцеза Зубеида, бледа као да је од воска.

— Леле, — рекао је сажаљиво дрвосеча — господине султане, па ваша девојка је зелена као трава.

— Тако је — уздахнуо је султан.

— Ни жива ни мртва — говорио је дрвосеча. — Изгледа да јој је веома лоше, зар не?

— Наравно — сложио се султан тужно. — Ништа неће да једе.

— Мршава као шиндра — рекао је дрвосеча. — Као снопић сламе. И никакву боју нема, господине султане. Ја бих рекао да то девојче болује.

— Па и болује — рекао је султан потиштено. — Зато сам вас и позвао да је излечите, пошто сте др Босеча.

— Ја? — зачудио се дрвосеча. — Господе, како да је излечим?

— То је већ ваша ствар — рекао је султан потмулим гласом. — Зато сте овде, и доста. Али, кажем вам, ако је не излечите, наредићу да вам се одсече глава и биће с вама амин.

— То није у реду — покушао је да се брани уплашени дрвосеча, али му господин Сулејман није дозволио ни да се изјасни до краја.

— Никаквих извињења, — рекао је строго — за то немам времена, ја морам да идем да царујем. Само се баците на посао и покажите ми шта умете. — И отишао је да седне на престо и влада.

— Проклетство, — рекао је у себи дрвосеча када је остао сам — баш сам запао у лепу неприлику! Како ћу успети да излечим неку принцезу? Зар ја знам како се то ради? Ето, то ми је награда! Проклетство, шта да радим? Ако ту девојку не излечим, одсећи ће ми главу! Када то не би било у бајци, рекао бих да је немогуће да се некоме ни због чега одрубљује глава! Сам ђаво ми је крив што сам доспео у бајку! У обичном животу ми се такво нешто не би могло догодити! Часна реч, баш сам радознао како ћу се из тог соса извући!

Са таквим и још тежим мислима сео је несрећни дрвосеча на доксат султанова замка и уздисао. — До ђавола, — рекао је у себи — што им је то пало на памет да треба да изигравам доктора? Кад би ми поручили: Обори, ето, ово или оно дрво, показао бих ја њима шта знам! Тако бих се бацио на посао да би само прштало иверје! Али видим, имају овде зграду сву зараслу као у прашуми, ни сунашце им не светли у собу; у кући, наравно, мора да има влаге, и гљива, и плесни, и ухолажа! Причекајте, показаћу им ја како умем да радим!

Само што је то изговорио, већ је скинуо капутић, пљунуо у дланове, зграбио своју секиру и тестеру и почео да обара дрвеће које је расло око султановог замка. Кад тамо, то нису биле крушке, јабуке, ни ораси као код нас, већ саме палме и олеандри и кокоси, змајевци, лонтари, фикуси, махагони стабла, па дрвеће које расте до неба и остали егзотични зелениш. Требало је видети, господине Мађијашу, како је наш дрвосеча прионуо на посао. Кад је звонило подне, око замка је већ била прилична чистина. Тада је дрвосеча обрисао рукавом зној, извукао из џепа комад црног хлеба са сиром што је донео од куће и почео да једе.

До тада је принцеза Зубеида спавала у својој мрачној соби; и поред буке, коју је доле пред замком подизао дрвосеча својом секиром и тестером, њој се спавало као никад дотад. Пробудила ју је тек та тишина, кад је дрвосеча престао да обара дрвеће, сместио се на гомилу дрва и почео да једе хлеб са сиром.

Тада је принцеза отворила очи и зачудила се: Каква ли је то невиђена светлост у соби? Први пут у животу у њу је потпуно продрло сунце и испунило ту мрачну собу небеским сјајем. Принцезу је та поплава светлости управо заслепила; при том је кроз прозор продро тако снажан мирис свеже нацепаних дрва, да је принцеза дубоко и с уживањем удахнула. А поред тог смоластог мириса, замирисало је још нешто што принцеза до тада није познавала — шта ли је то? Устала је и отишла да погледа кроз прозор: уме-

сто влажне сенке — чистина, која је пламтела на подневном сунцу, а тамо седи велики чика и са изванредним апетитом једе нешто црно и нешто бело; а то је било баш оно што је тако лепо замирисало принцези. Знате и сами, увек нам најпримамљивије мирише оно што неко други има за ручак.

Принцеза више није могла да издржи; тај мирис ју је мамио доле пред замак, све ближе и ближе томе чики који руча, да погледа шта он то има тако добро за јело.

— А, принцеза — огласио се дрвосеча пуних уста. — Да ли бисте хтели комадић хлеба са сиром?

Принцеза се зацрвенела и узврпољила, стидела се да каже како би жарко желела да то проба.

— Само узмите — забрундао је дрвосеча и одрезао јој кривим ножем повећи комад окрајка. — Ето вам.

Принцеза је кришом погледала наоколо да је ко не посматра. — Хвала, — уздрхтала је захваливши, загризла окрајак и рекла: — Хм, па то је фино! — Молим вас, хлеб са сиром, принцеза такво шта од рођења није видела.

Тог тренутка је погледао кроз прозор сам господин султан Сулејман. Није чак ни поверовао својим очима: уместо влажне сенке светла чистина која је пламтела на подневном сунцу, а тамо на гомили дрва седи принцеза надувених образа, има ркове од сира, од увета до увета и једе са таквим апетитом као никад дотад.

— Богу хвала, — одахнуо је султан Сулејман — ипак су тој девојци довели правог и ученог доктора!

А отада, господине Мађијашу, почела је принцеза заиста да јача, а лице јој се заруменело и јела је као вучица. То је, да знате, дејство светлости, ваздуха и сунца. А ја вам то причам зато што и ви овде живите у таквој јами где сунце не светли, а ветар не пири; а то, господине Мађијашу, није здраво. Тако, то сам вам хтео рећи.

Када је хроновски доктор испричао бајку о принцези сулејманској, дотрчао је пегави Винцек, водећи доктора из Хоржички, доктора из Упица и доктора из Костелеца. — Ево их, — викао је издалека — људи, баш сам се уморио!

— Поздрављам вас, господо колеге, — рекао је хроновски доктор. — Ово је наш пацијент, господин врач Мађијаш. Како видите, на први поглед, његово стање је врло озбиљно. Пацијент тврди да је прогутао шљиву или цепачу или коштицу. Према мом скромном мишљењу, његова болест је жесток шљивитис.

— Хм, хм, — рекао је доктор из Хоржичака — мислим да је то гушећи цепачитис. — Не бих радо противречио уваженим колегама, — казао је костелечки доктор — али рекао бих да је у овом случају посреди гркљанов коштицитис.

— Господо, — огласио се доктор уз Упица — предлажем да се сложимо у налазу да се код господина Мађијаша појавио жесток шљивогркљанов коштоцепачитис.

— Честитам вам, господине Мађијашу, — рекао је доктор из Хоржичака — то је веома ретка и тешка болест.

— Занимљив случај — додао је доктор из Упица.

— Господине колега, — огласи се костелечки доктор — ја сам имао и лепших и занимљивијих медицинских случајева. Да ли сте већ чули како сам излечио Хејкала са Кракорке? Ако нисте, испричаћу вам.

СЛУЧАЈ СА ХЕЈКАЛОМ

ПРОШЛО је већ добрих неколико година откако је у шуми на Кракорки боравио Хејкал. Ви знате да је то једно од најодвратнијих страшила која су уопште икада постојала. Иде човек ноћу шумом и наједном за њим забауче, захуче, заурла, зацвили, почне да завија или се грозно закикоће. Наравно, човек се смртно уплаши, обузме га таква језа и он трчи, пада, бежи, од страха му душа изађе на нос. И тако је, ето, ту на Кракорци Хејкал дуго година изазивао неред, па су се људи већ плашили да тамо ноћу иду.

Једном дође к мени у ординацију некакав чудан човек, права њушка, лице му надувено, а врат завијен неком крпом и шишти, кркља, крекеће, грокће и хрче, да му се ни реч не разуме.

— Шта вам је? — питам.

— Господине докторе, — шиштао је тај момак — ја сам, молим лепо, онако промукао.

— То видим, — кажем — а ко сте ви?

Пацијент се мало почеша и онда рече: — Ја сам, молим лепо, онај Хејкал са планине Кракорке.

— Аха, — велим — тако, ви сте тај покварени лукавац, тај проклетник што плаши људе

у шуми? А, момче, изгубили сте глас, тако вам и треба. Таман посла, да ја лечим вашу лару и фарингитис или ґатар крклљана, хтедох рећи катар гркљана, да бисте опет могли по шуми да баучете и утерујете људима страх у кости! Не, не, само ви с милим богом крклљајте и шиштите, бар ће људи имати мира од вас!

На то је тај Хејкал почео мољакати: — За бога милога, господине докторе, молим вас, излечите ме од тога крклљања, бићу добар и нећу плашити људе.

— То вам и саветујем — рекао сам. — Ви сте тако плашећи људе и промукли и зато сте изгубили глас, знате! Е, мој братац, плашити људе у шуми, није то за вас; у шуми је хладно и влажно, а ви имате помало осетљиве органе; вероватно би се тај ваш катар могао излечити, али бисте морали да се сасвим махнете плашења и одете некуда далеко од шуме, јер вас иначе нико неће излечити.

Тај Хејкал се растужио и чешао иза ушета: — То је тешко. Од чега ћу живети ако се оканим плашења? Па ја не знам ништа друго сем баукања и хукања, то јест док имам гласа.

— Али, човечуљку, — кажем му — с таквим изванредним гласовним органом какав ви имате, ја бих отишао у оперу за певача, за трговца на пијаци или конферансијеа у циркусу; наравно, с тим моћним и раскошним гласом штета је да будете на селу! У граду бисте можда имали више користи од тога. — Ја такође понекад то кажем

— признао је Хејкал. — Покушаћу да нешто пронађем, када опет повратим глас.

Тако сам му, господо, намазао гркљан јодом, преписао хлоркалијум и хиперманган за испирање грла и рекао му да узима ангинол и да на врат ставља облоге. Од тога доба о Хејкалу се више није чуло на Кракорки. У ствари, одселио се и престао да плаши људе.

ДОГАЂАЈ СА ХАВЛОВИЧКИМ ВОДЕНИМ ДУХОМ

— ЈА САМ такође имао занимљив медицински случај — огласи се доктор из Упица. — Код нас у Упицама, иза хавловичког мостића, у корењу врба и јова живео је стари водени дух по имену Јоудал; био је зановетало, незгодњаковић, намћор и брундало, понекад је изазивао поплаве, а с времена на време давио је децу кад су се купала; једном речју, људи га нису подносили у тој реци.

Једне јесени дође к мени у ординацију неки деда. На њему зелени мали фрак а на врату црвена марама, и стење, кашље, кија, фркће, уздише, и шмрче и мрмља: — Господине докторе, ја сам ухватио неку прехладу или кијавицу; мене, ето, ту гуши, а овде које, у крстима ме боли, у зглобовима ме боли и кашљем; само што се не срушим, а кијавица као запушач; молио бих за неки лек.

Ја га прегледам и кажем: — Деда, то је реума; ја ћу вам дати ову маст, то је линиментум, да знате, али то још није све. Ви морате бити стално у топлом и сувом, разумете?

— Разумем — гунђао је старац. — Али с тим сувим и топлим, млади господине, вероватно неће ићи лако.

— Зашто не би ишло? — питам га.

— Па, — вели деда — зато што сам ја хавловички водени дух, господине докторе. И шта да радим да ми у води буде суво и топло? Па ја морам и нос да бришем површином воде, у води спавам и водом се покривам; тек сада под старе дане ставио сам у постељу меку воду уместо тврде, да бих лежао на мекшем. Али с тим сувим и топлим ићи ће тешко, дабоме.

— Не може се ништа, деда, — кажем — у тој студеној води реума ће вам се само погоршати. Знате да старе кости траже топло. Колико ви управо имате година, господине водени душе?

— Ајој! — гунђао је стари водени дух — господине докторе, ја сам овде још из многобожачког доба, биће неких хиљаду година а можда и више. Да, то су године!

— Тако, видите — рекао сам му — у тим годинама, деда, морате се држати пећи. Причекајте, имам идеју! Да ли сте некада чули за вреле изворе?

— Чуо сам, то сам чуо — брбљао је стари водени дух. — Али овде нема ни једног.

— Овде нема, — кажем — али их има у Теплицама и Пишћанима и још негде другде, само су дубоко под земљом. И ти врели извори, да знате, управо су душу дали за старе и реуматичне водене духове. Ви се просто населите у таквом

врелом извору као водени дух из вреле воде и тако ћете лечити реуму.

— Хм, хм, — колебао се деда — а шта управо ради такав водени дух из вреле воде?

— Ништа нарочито, — кажем — само мора стално да из унутрашњости земљине вуче ту врелу воду нагоре да се не би охладила. А вишак те топле воде пушта на површину земље. То је све.

— Тако би већ могло — мрмљао је хавловички водени дух. — Онда ћу потражити неки врео извор. Најлепше хвала, господине докторе. — И одгега из ординације; иза њега је остала само барица на патосу.

— Видите, господине колега, хавловички водени дух је био паметан и послушао је; настанио се у Словачкој у врелом извору, и из земљине утробе извлачи толико вруће воде да је на том месту сада вечни врели извор. А у том врелом извору купају се људи и тако се лече од реуме; из целог света тамо одлазе на лечење. Извуците из тога поуку, господине Мађијашу, и учините све што вам ми доктори посаветујемо.

СЛУЧАЈ СА РУСАЛКАМА

— ЈА САМ имао један врло необичан случај — проговори доктор из Хоржичака. — Једне ноћи спавам ја као заклан, кад неко залупа на прозор и зове: — Докторе! Докторе!

Отворио сам прозор и рекао: — Но шта је, тражи ли ме неко?

— Да — говорио је из таме бојажљив и пријатан глас. — Дођи! Дођи и помози!

— Ко је то? — питам. — Ко ме зове?

— Ја, глас ноћи — говорио је неко из сенке. — Глас месечеве ноћи. Дођи!

— Већ идем — рекао сам као у сну и брзо се обукао. Кад сам изашао пред кућу, није било никога.

Господо драга, готово ме је спопала језа. — Хало! — позвао сам полугласно. — Има ли кога? Куда да идем? — За мном, за мном — јецао је нежни невидљиви глас; и ја сам ишао у правцу одакле је звао тај глас, стазама и богазама, преко орошених ливада и кроз црне шуме; светлео је месец и цео свет се следио у мразној лепоти. Господо, ја познајем тај наш крај као свој длан; али те ноћи, обасјан месечином, изгледао је нестваран као сан. Некада се догађа да покрај себе угледамо други свет.

Када сам већ доста дуго ишао за тим гласом, кажем себи: богме, ово би могла бити Ратиборска долина. — Овамо, докторе, овамо — звао ме је глас. То је звучало као кад на реци блесне и запљусне талас, а ја стојим на обали реке Упе на сребрном травњаку у светлости месечине. Усред те ливаде нешто се сија; можда је то нечије тело, можда само магла, можда чујем тихи плач, можда само шум воде.

— Но, но, — кажем умирујући — ко смо и шта нас боли?

— Ах, докторе, — дрхтавим гласом се огласила та светлост на земљи — ја сам само вила, само русалка — шумска девојка. Моје сестре су играле, и ја сам играла с њима, а онда, не знам, можда сам се спотакла о месечев зрак, можда сам се оклизнула о тај сјај што подрхтава на капљици росе, тек не знам шта се то са мном догодило. Видим наједном да лежим и не могу да устанем, а ножица боли, боли, боли.

— Па да, госпођице, — рекао сам — то ће вероватно бити фрактура или прелом. То се може поправити. Тако, дакле, ви сте једна од русалки које овде у долини играју? Види, види! А кад вам падне шака младић из Жернова или из Слатине, игром га отерате у смрт, зар не? Хм, хм, знате ли, девојчице, да је то безочно? Овога пута

вам се те ваше враголије нису исплатиле, је ли? Томе воде те ваше игранке?

— Ах, докторе, — завапила је та мала светлост на ледини — да знате како ме ножица боли.

— Наравно да боли — кажем. — Фрактура мора да боли. — И клекао сам поред те русалке да бих јој указао медицинску помоћ при прелому.

Господо колеге, ја сам већ узглобио на стотине прелома, али са русалкама вам то није лако. Оне имају тело као зраке а кости су им од такозваних тврдих зрака — то се не може узети у руку, неухватљиво је као лахор, као светлост, као магла, па де сад то некако исправљајте, увезујте и завијајте! Кажем вам, био је то ђаволски пипав посао. Покушао сам да га завијем паучином, али русалка цвили: — Ау, то сече као конопац! — Хтео сам да јој сломљену ножицу учврстим листићем јабуковог цвета, а она се расплака: — Ах, па то притиска као камен!

Шта да радим? На крају сам скинуо само онај сјај, онај метални блесак са крила воденога коњица или либеле, и направио од њега две дашчице. Месечеву зраку у капљици росе поделио сам на седам дугиних боја и оном најтањом модром зраком привезао дашчицу уз сломљену русалкину ножицу. Био је то јако напоран посао, да сам се чак ознојио — учинило ми се да пуни месец пече као августовско сунце. А када сам био готов, седнем поред те русалке и кажем:

— Тако, госпођице, сада се одмарајте и немојте покретати ножицу све док вам не срасте. Али чујте, драга, ја се вама и вашим госпођица-

ма чудим што сте још овде. Све виле и русалке, које су у овим крајевима боравиле, већ давно су нашле лепше место.

— Где? — уздахнула је русалка.

— Па, — рекао сам — тамо где се праве филмови, знате? Играју и плешу за филм, млате паре и цео свет их гледа — то вам је огромна слава, госпођице. Све русалке и виле су се већ давно посветиле филму, као и сви вилењаци и русалци. Када бисте само видели тоалету и накит тих вила! Оне не би никад обукле такве просте одоре какве ви имате!

— Охо, — успротиви се русалка — ове хаљинице су ткане од светлости свитаца!

— Баш зато — рекао сам. — То се више не носи и крој је сада сасвим другачији.

— Са шлепом! — питала је русалка радознало.

— То не знам, — кажем — ја се у то не разумем. Али да већ кренем, ускоро ће сванути; колико знам, ви, русалке, смете да се појављујете само у тами, зар не? Па збогом, госпођице, а што се тиче филма, о томе још размислите!

Ту русалку више нисам видео; вероватно јој је сломљена цеваница добро зарасла. А шта бисте рекли на то што су од тог доба русалке и виле престале да се појављују у Ратиборској долини? По свој прилици су отпутовале и посветиле се филму. Ипак, у биоскопу добро обратите пажњу на то: чини се као да се на платну крећу госпођице и господа, али при томе немају никаквог тела, не можете их опипати, све је начињено само

од зрака; из тога се види да то није нико други него русалке. Стога се у биоскопу мора угасити светло, пошто се виле и остала страшила плаше светлости и оживе само у мраку.

Из тога се види и то да ни страшила ни друге утваре из бајки данас више не могу да опстану уколико не нађу друга и паметнија занимања. Прилика за то имају врло много.

*

Побогу, децо, па ми смо у овом причању мало заборавили на волшебника Мађијаша! Он, наравно, није могао ни да писне ни да шапне, пошто му је све до тог тренутка стајала у грлу шљива; могао је само да се презнојава од страха, колута очима и мисли када ће му већ та четири доктора помоћи.

— Тако, господине Мађијашу, — рекао је на крају доктор из Костелеца — приступимо сада операцији. Али пре свега морамо опрати руке, јер је за хирургију најважнија чистоћа.

И почела су четири доктора да перу руке; најпре у топлој води, затим у чистом алкохолу, најзад у карболној киселини и после тога обукли су чисте беле мантиле. — За име божје, децо, сада ће почети операција! Ко не може да гледа, боље нека зажмури.

— Винцек, — нареди доктор из Хоржичака — држи пацијентове руке да се не миче!

— Јесте ли спремни, господине Мађијашу? — упита озбиљно доктор из Упица.

Маћијаш је само климнуо главом, али при томе му је од страха срце сишло у пете и умало му душа није изашла на нос.

— Тако, сад! — позвао је хроновски доктор.

Тога часа је доктор из Костелеца испружио руку и дао волшебнику по леђима такву буботку или ударац —

— да је затутњило као кад грми, и људи су чак у Находу, Старкочу, па и у Смиржицама гледали унаоколо, да се можда не приближава олуја;

— да се земља затресла и у Сватоњовицама обрушио један поткоп у напуштеном мајдану, а у Находу се затресао црквени торањ;

— да су се по целом крају све до Трутнова и Полица, а вероватно и даље, поплашили сви голубови, сви се пси од ужаса увукли у кућице, а све мачке склониле са пећи;

— и да је она шљива излетела из Маћијашевога грла са таквом огромном снагом и брзином, да је летела све до Пардубица и тек код Пшелоуча пала на земљу, при чему је на њиви убила

пар волова и зарила се на три хвата, два лакта, стопу и по, седам палаца, четири педља и четврт реза у тло.

Дакле, пре свега је из Маћијашевога грла излетела она шљива, а одмах за њом излетеле су речи: — ...пртљо неспретна! — То је била баш та половина која се задржала у Маћијашевом грлу кад је хтео да каже: — Шепртљо неспретна! — Само, те речи нису одлетеле тако далеко, пале су на земљу одмах иза Јозефова и преполовиле једну стару крушку.

Затим је Маћијаш дотерао браду и рекао: — Хвала лепо.

— Молим — одговорила су четири доктора. — Операција је успела.

— Само, — рекао је на то изненада доктор из Упица — да бисте од те болести сасвим оздравили, морате се још неколико стотина година опорављати, господине Маћијашу. Ја вам изричито препоручујем промену ваздуха и климе, као и хавловичком воденом духу.

— Слажем се са господином колегом — изјаснио се хроновски доктор. — Вама је за здравље потребно много сунца и ваздуха као и принцези сулејманској. Стога бих вам топло препоручио боравак у пустињи Сахари.

— Што се мене тиче, — додао је костелечки доктор — и ја тако мислим. Пустиња Сахара биће за вас, господине Маћијашу, изузетно здрава већ и због тога што тамо не расту никакве шљиве, које би могле озбиљно да угрозе ваше здравље.

— Придружујем се својим уваженим колегама — додао је доктор из Хоржичака. — А када сте већ чаробњак, господине Маћијашу, можете бар у тој пустињи истраживати и размишљати како да се тамо ишчара влага и летина да би на њој људи могли да живе и раде. То би била веома лепа бајка.

Шта је могао да учини волшебник Маћијаш?

Захвалио је лепо четворици доктора, спаковао своје чаролије и преселио се с планине Хејшовине у пустињу Сахару. Од тога доба код нас више нема чаробњака ни врача, и то је добро; али волшебник Маћијаш је још и сада жив и размишља како да у пустињи ишчара поља и шуме, градове и села — можда ћете ви, децо, то дочекати.

КАРЕЛ ЧАПЕК

(Речи као лек)

Непосредно пред други светски рат умро је чехословачки писац КАРЕЛ ЧАПЕК. Те године, 1938, у његовој земљи се већ осећала опасност која ће се убрзо наднети над његову земљу, а мало доцније и над све европске земље, па и нашу.

У својим делима Карел Чапек се противио снагама које наносе зло људима. Био је велики противник фашизма, јер је он спремао рат. Али, на жалост, његово страховање које сте прочитали и на крају ове ВЕЛИКЕ ДОКТОРСКЕ БАЈКЕ:

> Од тога доба код нас више нема чаробњака ни врача, и то је добро; али волшебник Маћијаш је још и сада жив и размишља како да у пустињи ишчара поља и шуме, градове и села — можда ћете ви, децо, то и дочекати

ускоро се и обистинило: деца којој је Карел Чапек причао своју бајку убрзо су отишла у рат и доживела свакојака мучења и страхоте. Било би добро да о томе више не причамо.

Али, и ових дана у Вијетнаму, у Грчкој, на Блиском истоку, опет неки људи слични Маћијашу (можда је то он сам!) хоће да ишчарају градове и села. Други неки доктори сад опет имају пуне руке посла.

Шта се то догађа у овој бајци? Ви већ знате да су бајке измишљене приче и да у њима има много

невероватнога. Али, када писац ствара бајку, он понекад осети потребу да оно што је измишљено подсећа на неизмишљено. Врач Мађијаш је измишљен, измишљени су и страшило Хејкал и хавловачки водени дух. Међутим, једног дана можете код неких људи уочити особине које подсећају на ова непријатна лица. Па можемо ли онда рећи да је бајка измишљена?

Када се појави таква напаст, потребни су доктори. И они су измишљени, и њихови лекови. Али, зар вас ти довитљиви доктори, велике шаљивчине, не подсећају на ДОБРЕ РЕЧИ које су често као лек: њима се одстрањују болести људског понашања. И онда, одједном, како су речи лековите. То су мудре речи, а изговарају их паметни људи, доктори који речима лече. А иначе, паметни људи које ви познајете могу се звати различито. Важно је да они имају РЕЧИ КОЈЕ МОГУ ДА РАСТЕРУЈУ ЗЛЕ ДУХОВЕ. Како тече бајка, ми увиђамо да говор (ствар разумних и духовитих људи) побеђује зле намере (ствари пакосних и силних). Затим, ви примећујете да је шала ствар паметних и да се говором који је натопљен смехом може учинити много за ствар добрих људи. Одиста, узбудљива мисао: РЕЧИ КАО ЛЕК, ШАЛА КАО СНАГА. Зар да кажемо, онда, да је бајка измишљена?

Међу многим бајкама које сте слушали још пре школе и многим које сте читали у школи ова се по нечему издваја. По чему? Разговори у овој причи воде се реченицама које као да сте чули пре неки дан на улици. Језик којим говоре личности у овој бајци је савремен језик. Затим, мисао, која нам кроз главу пролети кад прочитамо бајку, јесте мисао која мучи одрасле људе у нашим данима. А добричине доктори, велике причалице које умеју да надмудре — то су људи које деца воле да слушају.

Владимир МИЛАРИЋ

РЕЧНИК
МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

анемија (грч.) — малокрвност, слабокрвност
астролог (грч.) — онај који уме да прориче судбину из положаја или кретања звезда, звездознанац
дромедар — камила
ђезап (тур.) — водени раствор азотне киселине
егзотичан — из далеких необичних крајева, обично источњачких
комоника — врста биљке, трномет, служи као самокрес
лапис — камен
лара — гркљан
линиментум (лат.) — мешавина масти за мазање
Луцифер (лат.) — поглавица ђавола, владар таме
маги — заједничко име свих незнабожачких свештеника
мамелук (тур.) — некадашња телесна стража египатског беја, слепо одан слуга
мандрагора — биљка за чији се корен раније веровало да је сличан човечјем лику
Монте Кристо — личност из романа Александра Диме, француског писца
палац — мера за дужину (око 3 cm)
пишталина — мочварно земљиште
плеуритис (грч.) — запаљење плућне марамице
русалка — шумска или водена вила код старих Словена
стопа — мера за дужину
фарингитис (грч.) — запаљење ждрела
фрактура (лат.) — прелом
хват — стара мера за дужину (1,8m), дели се на стопе
шиндра — материјал за покривање крова (јелове или храстове даске)

САДРЖАЈ

Страна

Коштица у грлу — — — — — — — — — — — — 5

О принцези сулејманској — — — — — — — — 11

Случај са Хејкалом — — — — — — — — — — 24

Догађај са хавловичким воденим духом — — — — 28

Случај са русалкама — — — — — — — — — 32

Карел Чапек (Речи као лек) — — — — — — 43

Речник мање познатих речи и израза — — — — 45

Нацрт корица и илустрација на корицама: Владислав Лалицки; текст илустровао: Сава Николић; технички уредник: Бранко Узелац; за издавача: Данило Грујић

Штампа: Штампарско предузеће „Будућност", Нови Сад, Шумадијска ул. бр. 12

5000

ШКОЛСКА ЛЕКТИРА ЗА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ
У ИЗДАЊУ „МЛАДОГ ПОКОЛЕЊА"

према захтевима Наставног програма за школе основног образовања на територији СР Србије за школску 1968/69. годину

II РАЗРЕД

Ј. Јовановић Змај: **ДА ЧУДНЕ РАДОСТИ** (антологија песама за децу)
Н. Николић: **ШКОЛА ЗА ЈУНАКЕ**
Е. Пероци: **ЗВОНЧИЋИ ЗВОНЕ**
О. Жупанчич: **ЦИЦИБАН**
Б. Ћопић: **РАСПЈЕВАНИ ЦВРЧАК**
Д. Лукић: **ДЕЦА У ОГЛЕДАЛУ**
Д. Максимовић: **БАЧКО СРЦЕ**
В. Назор: **БИЈЕЛИ ЈЕЛЕН**
Г. Тартаља: **КОЛИКО ЈЕ ТЕЖАК САН**
Г. Витез: **ИЗАБРАНЕ ПЈЕСМЕ И ПРИЧЕ**
А. Поповић: **СУДБИНА ЈЕДНОГ ЧАРЛИЈА**
А. Пушкин: **БАЈКЕ**

III РАЗРЕД

B. Ćopić: **U SVETU MEDVEDA I LEPTIROVA**
Д. Кулицан: **ШУМА И ПАХУЉИЦЕ**
А. Чехов: **КАШТАНКА И ДРУГЕ ПРИЧЕ**
BAJKE IZ CELOG SVETA
Д. Радовић: **ПОШТОВАНА ДЕЦО**
М. Алечковић: **ЧАРОБНА ВРАТА**
Ф. Бевк: **ПАРТИЗАНСКЕ ПРИЧЕ**
А. Микић: **ПРИЧЕ О МАЛИМ БОРЦИМА**
PUN DŽEP ZLATNIH STIHOVA
E. Fadžen: **PRIČE IZ DEČJE SOBE**
НА ПОЗОРНИЦИ (избор једночинки за децу)
ИЗ КЊИЖЕВНИХ ДЕЛА МАКЕДОНСКИХ ПИСАЦА (избор за децу)
БРАТИМЉЕЊЕ (избор из дела писаца националности које живе у Југославији)

IV РАЗРЕД

V. Carić: **ANTOLOGIJA SAVREMENE POEZIJE ZA DECU**
В. Чаплина: **МОЈИ ВАСПИТАНИЦИ**
Р. Гијо: **БЕЛА ГРИВА**
M. Danojlić: **KAKO SPAVAJU TRAMVAJI**
E. Pelin: **JAN BIBIJAN NA MESECU**
В. Саројан: **ТАТА, ТИ СИ ЛУД**
M. Vujačić: **MORSKI JASTREB**
ИЗ ВУКОВИХ ЗБИРКИ
Б. В. Радичевић: **ГВОЗДЕН ЧОВЕК И ДРУГЕ ПРИЧЕ**
О. Вајлд: **СРЕЋНИ ПРИНЦ И ДРУГЕ БАЈКЕ**
A. Vučo: **PODVIZI DRUŽINE »PET PETLIĆA«; SAN I JAVA HRABROG KOČE**
К. Чапек: **ВЕЛИКА ДОКТОРСКА БАЈКА**
А. Станичић: **МАЛИ ПИРАТ**
Р. Киплинг: **ПРИЧЕ ЗА ДЕЦУ**

V РАЗРЕД

НАРОДНЕ ПЕСМЕ И ПРИПОВЕТКЕ (избор)
БАСНЕ (од Езопа до Тербера)
Б. Ћопић: **ПРИЧЕ ПАРТИЗАНКЕ**
M. Lovrak: **DRUŽINA PERE KVRŽICE**; T. Seliškar: **DRUŽINA SINJEG GALEBA**
A. Ingolič: **TAJNO DRUŠTVO PGC**
С. Раичковић: **ГУРИЈЕ; ВЕЛИКО ДВОРИШТЕ**
В. Царић: **БЕЛИ ВУК; ШАРЕНИ МОСТ**
Б. Нушић: **ХАЈДУЦИ**
М. Петровић: **СВИРАЧ У ДВОРИШТУ**
А. Хромаџић: **ЈУГОСЛОВЕНСКИ ДЈЕЧЈИ ПИСЦИ О СЕБИ**
Р. Киплинг: **КЊИГА О ЏУНГЛИ**
A. Hromadžić: **PATULJAK IZ ZABORAVLJENE ZEMLJE**
В. Катајев: **СИН ПУКА**
V. Nazor: **KNJIGA ZA DJECU**; P. Voranc: **ĐURĐEVAK I DRUGE PRIČE**
Џ. Свифт: **ГУЛИВЕРОВА ПУТОВАЊА**
Д. Дефо: **РОБИНСОН КРУСО**